Pârvu Boerescu

PROPUNERI ŞI ARGUMENTE PENTRU REVIZUIREA UNOR ETIMOLOGII DIN *DEX / DLR / DEXI*

Articolul de faţă reprezintă un rezumat, ordonat alfabetic, al cercetărilor mele etimologice. Contribuţiile publicate până acum sunt semnalate cu numele meu şi cu o scurtă trimitere bibliografică. Soluţiile şi argumentele etimologice noi, nepublicate, pe care le propun în acest articol sunt însoţite de sigla (P.B.). Mă refer în special la cuvintele *abur, abura*[2]*, aburca, aprig, arătos, beci, bolbora, bolborosi, boşorog, bură*[1,2]*, burlan, cazma, cărăbuş, căţăra, căuş, cârlan, cârlig, chiorpeacă, chirpici, ciocârlie, clarinet, contrabas, cot*[2]*, cotoroage, (des)cotorosi*[1]*, cunti, desfăta, desfăida, feri*[1,2]*, glugă, guzgan, hobaie/ hoban, hobâc, jupân, leu*[2]*, mal, mânz, mânzat, ortoman, pitic, pururi, rânc(aci)*[1,2]*, râng/ rung, scorbură, scrob*[3]*, spăla, spânz*[1,2]*, stârci*[1,2]*, stingher, strań(u), şontorog, şpagă, ţafandache, ţăcălie, ţeapă*[1,2]*, ţep, urca.* Am considerat util să citez tot aici un mic număr de etimologii publicate de alţi autori, prezenţa acestora justificându-se în articolul meu prin faptul că multe dintre ele mi-au servit drept exemplu sau ca termen de comparaţie pentru verificarea propriilor mele soluţii. Este de la sine înţeles că selectarea acestor etimologii îmi aparţine, iar ponderea lor nu reflectă altceva decât interesul pe care acestea mi l-au trezit, în limita posibilităţilor mele de informare.

În privinţa etimologiilor din DEX, se impun câteva observaţii de ordin general.

1. Etimonul trebuie să fie tradus, atunci când există o discordanţă semantică între cuvântul-titlu şi etimonul admis pentru acesta.
2. Ar trebui să fie notată cantitatea vocalică în cuvintele limbii latine, inclusiv, acolo unde este necesar, în formele neatestate reconstruite.
3. La câteva cuvinte străvechi ar trebui să fie notată forma lor reconstruită din latina dunăreană, de exemplu: „**Stână** – Lat. dun. ***stana**, cf. ...” etc.
4. Dacă se menţine transliterarea cuvintelor din greaca veche sau din neogreacă, ar fi oportun ca literele devenite omofone în greaca modernă să fie notate diferenţiat, conform normelor internaţionale, în măsura în care acest amănunt poate fi util pentru cercetarea etimologică.
5. Cuvintele albaneze trebuie să fie scrise cu ortografia actuală, care unifică grafic unele particularităţi fonetice ale dialectului tosc literar în sens etimologic. De exemplu, ***bredh**, bredhi* şi nu *breth; **mëz**, mëzi* şi nu *mës*.
6. Cuvintele turceşti trebuie să fie scrise cu ortografia actuală şi nu cu transliterările alfabetului arab, anterioare adoptării alfabetului latin în

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

scrierea limbii turce (vezi, mai jos, unele greşeli din DEX, precum şi grafiile din DEXI, MDA sau DLR, Litera L etc., sub influenţa lucrărilor lui L. Şăineanu şi Al. Philippide). De exemplu, ***y*** are doar valoarea de *iot*, pentru sunetul [î] existând litera specială ***ı***, în timp ce ***â*** are valoarea unui diftong al limbii turce.

7. În limita spaţiului tipografic, etimologia directă ar trebui să fie completată, selectiv, cu explicarea originii îndepărtate, ori de câte ori istoria unui cuvânt ar putea contribui la îmbogăţirea şi la consolidarea culturii generale a cititorului mediu.

În lista care urmează, cuvintele-titlu scrise în întregime cu majuscule sunt cele din DEX. Forma succintă a indicaţiei etimologice, compatibilă cu uzanţele din DEX şi DLR, a fost scoasă în evidenţă, acolo unde este cazul, prin subliniere. Pentru a economisi spaţiul acestui articol, unele etimologii mai bune, propuse în DEXI şi care nu necesită comentarii, au fost listate separat.

ABATÉSĂ – Din **abate**[1] + suf. *-esă*, cf. fr. *abbé*, *abbesse* (P.B.).

ABDUCTÓR – Din fr. **abducteur**, cf. lat. *abductor* (DEHF, SDEM).

ABECEDÁR – Din lat. **abecedarium**, cf. it. *abbecedario*, fr. *abécédaire* (P.B.).

ABILITÁ – Din latina modernă (universitară): **habilitare**, cf. germ. *habilitieren*, it. *abilitare* (P.B.).

ABONAMÉNT – Din fr. **abonnement**, refăcut după vb. *a abona* (P.B.).

ABORIGÉN – Din fr. **aborigène**, cf. it. *aborigeno* (P.B.).

ABRUTIZÁ – Din fr. **abrutir**, adaptat cu suf. *-iza* (P.B.).

ABŢIGUÍ (Var. *abţugui*) [DEXI sensurile **1.-3.**] – Formaţie expresivă. Deformare din germ. **abziehen**, **abzog**, **abgezogen** „a pritoci vinul; a distila, a volatiliza; a scădea (un număr dintr-o sumă)”, cf. germ. **Abzug** „scăzământ, rabat, reţinere din salariu” (Graur, ER, 51).

Abzigui (V. DEXI, s.v. *abţigui*) – Din germ. **absägen** „a tăia o scândură cu fierăstrăul”. Etimologia propusă în DEXI pentru *a abţigui* nu este potrivită decât pentru *a abzigui*, un verb deosebit de cel precedent şi care ar trebui să fie glosat separat.

ÁBUR (Var. *abor, abore, abure*) – Probabil lat. pop. ***a(b)bŭlus** (< lat. ***a(l)bŭlus** „(abur, ceaţă, norişor) alburiu” **+ *abbŭl(l)us** „aburul fierbinte” < ***ab-bullāre**/**-bullīre** „(despre apa care fierbe în clocote) a scoate aburi fierbinţi”. Cf. alb. *avull* şi alb. dial., înv. (gheg) *abull*. Sunetul *-b-* latin intervocalic (nespirantizat) se păstrează în română şi albaneză după *a-/ o-* şi înainte de *-u* posttonic (v. şi alb. *rrobull*, r. *aburca, cărăbuş, scrob*[3] etc.). Neţinând seama de obiecţiile formulate de Marius Sala (IER, 162) etc., menţiunea din DEXI: „cuvânt autohton” reflectă teoriile mai vechi ale cercetătorilor români şi străini ai substratului traco-dac, care lasă neexplicate evoluţiile fonetice din limba română (Russu, ER, 245; Brâncuş, VA, 29; Çabej, SE, I, II; Orel, AED, 12). (P.B.)

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

ABURÁ[1] / ABURÍ[1] (MDA, s. 1–2) – Din **abur**.

ABURÁ[2] (MDA, s. 3–7; ind. prez. 3. sg.: *áburǎ*) – Probabil lat. pop. ***a(b)bulare** < ***a(b)bŭlus** „abur”, cf. lat. ***ab-bullāre**, ***abburāre** „a scoate aburi”, cf. it. dial. *abburare* „a da pe dinafară” (despre apa care fierbe), cf. wall. *abur* [*aboûre*] „a clocoti” (REW[3], 15 şi 1389). Cf. r. ***abur***. (P.B.)

ABURCÁ (Var. *burica, îmbârca*) – Probabil lat. dun. ***abŭrīcāre** (*ab-* + **ŭrĭcāre* = **ŏrĭcāre*, cf. lat. cl. *orīrī*), cf. *a urca*. Cf. lat. pop. **ustium* = cl. *ostium* „uşă” etc. Pentru păstrarea lui *b* latin intervocalic înainte de *u* latin, vezi *abur*. Varianta *a burica* provine prin afereză din mai vechiul **aburica(re)*, cf. *ardica/ ridica*. Varianta *a îmbârca,* cf. DA, a rezultat din schimbarea de prefix (în urma unei false analize: *a* + *burca*), prin apropiere de *cârcă*. (P.B.)

ACADEÁ – Din tc. (înv.) **akıde** (lit. *akide*) (CADE).

ACĂTĂRII – Probabil din **a** + **cătare** „ochire, privire” (DA, cf. Philippide, *Pr.*, 89).

ACCÍZ – V. **acciză** etc., cf. DEXI.

ACOMPANIAMÉNT – Din it. **accompagnamento**, fr. **accompagnement** (P.B.).

ACORDÓR[2] – Din fr. **accordeur** (fr. *-eur* adaptat în r. *-or*, cf. *actor* etc.).

ADÂNC – Lat. **aduncus** „încovoiat”, cf. lat. arh. (**ad**) **ancus** „idem” (Puşcariu, EW, 25; Rosetti, ILR, 206; REW[3], 144, 210a).

ALERGÁ – Lat. pop. ***allargare** sau ***allergare** (< *largus*) (Graur, ER, 54), cf. lat. *allēgāre* „a trimite în misiune” (Ciorănescu, 192) – cf. *eu alergŭ astăzi calea* „a bate calea” (DA: Biblia, 1688, 171), cf. *alergător* „curier” (Ispirescu), *alergători* (la nuntă) „rude care au misiunea să servească la mese” sau *pocânzi* (DA), *alergături* „mersul în diferite locuri, cu treburi”. Cf. ar. *alăgare*, *adălăgare*, megl. *lăgari* (P.B.).

ALUNGÁ – Lat. pop. ***allongare** (< *longus*), contaminat semantic cu lat. *ēlongāre* „a îndepărta” (cf. REW[3], 2853; Ciorănescu, 224; DA. Vezi şi CDDE, 1024).

AMANÉT – Din tc. (înv.) **amanet** (lit. *emanet*) (MDA).

ÁPRIG – Probabil lat. **aprīcus** „expus la soare, încălzit” = „dezmorţit” = „vioi” → „iute” → „nestăpânit” → „violent”, prin contaminare cu (cf.) lat. *Afrĭcus* „(vânt) violent [din Africa, aducător de furtuni]” (Tiktin, DRG), posibil apropiat semantic şi de (cf.) lat. *asprĭs/ asper*, cf. *asperum mare* „mare furtunoasă”, *anguis asper siti* „şarpele furios (turbat) de sete”, ap. Guţu, DL-R. (Lat. ***aprīcus** + ***Afrĭcus** + ***aspr**ĭ**s** > ***ápricus** **?**), cf. fr. *âpre au gain*. V. şi Hasdeu, EMR, II, 1355; Ciorănescu, 347. Înrudirea cu lat. *aper* „mistreţ” (Tiktin), cu (gr. >) lat. *harpax* „hrăpăreţ” (DA) sau cu v. ind. (vedic) *āprá-* „activ, harnic, zelos” (Russu, ER, 251) este mai puţin probabilă. (P.B.)

ARĂTÁ – Lat. pop. (*ap.* Grégoire de Tours, sec. VI, Galia) **ēlitāre** „a face semne (magice)”, „a se manifesta (în exterior) prin semne (bune)” < lat. *litāre* „a avea semne favorabile (din sacrificii)”; (despre victima sacrificiilor:) „a da semne bune” + lat. pop. ***arreptāre** „a acuza, a chema în judecată, a mustra, a învăţa” < lat. cl. *arreptum*, v. lat. *arripiere* „a prinde, a acuza etc.”. Cf.

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

(pop.) *i se arată* „are semne bune”; cf. *acela era arătând lor* [le făcea semne întruna] *şi era mut* – Coresi, T, 111^{v}/1. Vechea etimologie **arrectare* „a îndrepta, a înălța, a ridica” este nepotrivită fonetic (*ct* > *pt!*) şi semantic. (Boerescu, LR 2007/1, 3–14).

ARĂTÁRE s. f. – V. **arăta**, cf. lat. *monstrum*, *monstrāre* (Boerescu, LR 2007/1, 7).

Arretáre (*Psaltirea Hurmuzachi,* Ps. 149. 7; 17. 36; 118. 6) „mustrare, pedeapsă, învățătură” – Lat. pop. **arreptāre* < lat. cl. *arripiō*, *arripiere*, *arreptum*. Cf. *a arăta*. (Boerescu, LR, 2007/1, 11–12).

ARĂTÓS – Lat. pop. ***ēlitōsus** „care se manifestă (în exterior) prin semne bune”, cf. lat. cl. *litāre*. Derivatul este de dată latină (târzie), pentru că verbul *a arăta*, lipsit de un determinant, a pierdut sensul latin inițial, cel de „a arăta **bine**”. Rectificare a părerii exprimate anterior (P.B., cf. Boerescu, LR, 2007/1, 6, 14).

ARCÉR – Lat. dun. ***ratiārium** *(lignum)* „lemn (pietrificat [sic!]) din plute” (prin etimologie populară) < lat. (reg.) **Ratiāria** (*ligna*) „lemne (silicifiate) de Arcer”, cf. *(Colonia) Ratiaria*, capitala Daciei Aureliane, r. *Arcer-Palanca*, bg. *Arčăr*, inițial, probabil, locul de comercializare al acestor articole de import, provenite din insula grecească Lesbos. (Boerescu, LR, 2001/5–6, 265–268.)

Áret – Lat. **hālitus** (Bogrea, DR, I, 1920–1921, 257; Loşonți, SSE, 19–24).

ARȚÁR – Lat. pop. (reg.) ***ērĭciārius** < *(acer)* **ērĭciārium* < *ērīcius* „arici (animal, armă de apărare)”, cf. *jugastru* < lat. **jugaster* < *jugum* „jug”; cf. it. *acero riccio* „arțar [arici]”. Numele arțarului pare să fi fost determinat, cel puțin parțial, şi de forma ascuțită (zbârlită ca ariciul, cf. fr. *hérissé*) a tăieturilor frunzelor sale. Vezi Pokorny, IEW, I, 20: lat. *acer* „arțar”, care aparține radicalului i.-e. *aḱ-*, *aḱer-* „ascuțit” (Boerescu, LR, 2001/5–6, 263–265).

Ateiá (Reg.) – Lat. pop. ***attiliāre** „a decoji, a ajunge la alburn” < lat. *tilia*[2] „albeț, alburn (strat albicios care, aparent, ‘îmbracă’ trunchiul teiului, după înlăturarea scoarței)” (Boerescu, LR, 2007/4, 400–405).

BALTÁG – Cf. tc. (şi cum.) b a l t a; cf. tăt. b a l t a k.

Barz, -ă adj. (Reg., înv. şi dial.: ar., mg. *bardz(u), -ă* „alb, bălan, pestriț”) – Cuvânt autohton; cf. alb. **i** (**e**) **bardh** (**-ë**) „alb, -ă” (Russu, ER, 260; Brâncuş, VA, 39 etc.). Vezi şi Orel AED, 17: «Din PAlb. **bardza*, continuând pe **bhorəĝo-*, un derivat al i.-e. **bherəĝ-* „a străluci, alb”,... cf. got. *bairhts* „lumină strălucire”, lituan. *béržas* „mesteacăn alb” [etc.]. PAlb. **bardza* este deosebit de apropiat de skt. *bhárga-* „strălucire”, cu o dezvoltare neregulată a lui **-ĝ-*.»

BÁRZĂ – Lat. dun. ***bardza**, cf. adj. (autoh.) *bardză* „albă etc.”; cf. alb. (**e**) **bardhë** „albă”. V. şi Hasdeu, EMR, III, 2522 (1976, 216): tr./celt. **bard* + lat. *ardea*). Cuvântul este foarte probabil o creație a latinei dunărene: adjectivul autohton (fem.) ***berza*** (v. pl. *berze* şi n. top. dac *Bersobis*) a fost

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

specializat semantic pentru a denumi o pasăre albă, probabil influenţat de paronimul lat. *ardea* „bâtlan” (P.B.). V. şi sp. *garza* „stârc, bâtlan”, sp. *garzo* „albăstrui” (REW[3], 619). Cf. subst. alb. *bardhë* „oaie, capră albă” etc. V. alb. *lejlek* „barză” (< tc.).

BĂGÁ – Probabil lat. pop. ***bagāre** (= arh. *vagāre*, cl. *vagāri*) „a (se) mişca încoace şi încolo”, cu restrângerea de sens de la „a introduce *şi* (sau *pentru*) a scoate (o sabie în/din teacă etc.)” cf. wall. (Liège) *baguer* „a scoate”; [+ lat. **vocăre*>] sard. log. *bogare* „a scoate” la „a introduce, a pune”. Cf. v. fr. *vaiier*, *vajer* „a deborda, a invada etc.” (REW[3], 9121a, 880, 9108; Wartburg, FEW, XIV, 56, p. 120). V. şi Brâncuş, *Conc.*, 34. (Boerescu, LR, 2001/5–6, 269–274; 2007/4, 405–407).

BĂŢ – Lat. pop. (dun.) ***bĭtium** = cl. (*)*viteum*, *vītis* „varga centurionului” (Boerescu, LR, 2005/1–4, 27–36, LR, 2007/4, 407–410).

Băzăúc (Reg.) – Din **zăpăuc,** prin metateză (Boerescu, LR, 2003/1–3, 22; Iulia Mărgărit, ISEN, 35–36).

BÂLBÂÍ – Formaţie expresivă autohtonă, cf. lat. *balbus*, *balbūtīre*; it. *balbettare*, fr. *balbutier*, alb. *belbëzoj* etc. Distribuţia consonantică a radicalului aparţine tipologiei expresive romanice (DEXI, Boerescu, LR, 2002/1–3, 37–38).

BECI – Probabil din cum. (var.) ***beč**[1], cf. cum. *peč* (< l. rusă) „cuptor” (*Codex Comanicus*, 44[v]/19; Grønbech, KW, 187; Drimba, CE, 277–280). Cf. tc. B e, ç, magh. B é c s „Viena”. Ţinând seama de înţelesul derivatelor: *becer*, *beciariu* „boier de rang inferior, însărcinat cu supravegherea bucătăriei curţii domneşti, (p. ext.:) bucătar domnesc”; *becerie* „bucătărie domnească”, este posibil ca sensul iniţial al r. *beci* să fi fost cel de „cuptor” (de bucătărie!) situat în subsolul boltit al unei reşedinţe voievodale. Cf. [S-a cheltuit cu] *beciul i cuhne* (doc. 1780, *ap*. DA). Cf. r. *sobă* „instalaţie de încălzire” şi „cameră, locuinţă”, cf. srb. *soba* [doar] „încăpere, odaie”, faţă de srb. *peć* „cuptor” şi „sobă”. Vezi şi srb. *pećar* „brutar” < *peć* „cuptor” (P.B., completare la: Boerescu, LR, 2008/4, 454–455.)

BEREGÁTĂ – Lat. pop. (dun.) ***bilicāta** < adj. lat. cl. *umbilicāta* „în formă de cordon ombilical” [tăiat, n.n., P.B.). Pentru căderea silabei iniţiale, vezi r. *buric* < lat. *umbilīcus/*umbulīcus*, cf. it. pop. *bèllico* „buric”. Tranziţia semantică nu pune probleme deosebite. Srb. *berikat* (în DEX, cu cf.) şi sloven. *birikata* sunt împrumuturi din dacoromână, respectiv din istroromână. Această etimologie a fost dată de Petar Skok, în *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I, 1971, p. 139. Contaminarea ulterioară dintre lat. pop.

[1] Variantă neatestată în *Codex Comanicus*, dar foarte probabilă, cf. cum. *bapas/ papas/ papaz* „preot”.

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

**bilicāta* şi un presupus cuvânt autohton aparţinând bazei disilabice i.-e. **bhere-g-* „tăietură, faringe”, cf. gr. *Φάρυγζ* (I.I. Russu, ER, 265, cf. Pokorny, IEW, 145) ar fi posibilă, fără să fie obligatorie. (P.B.)

Bíţă (Var. *biţ*) – Lat. pop. ***bītea** (cl. *vītis*, *vītea*), cf. *viţă*; cf. *miţă*. Var. *biţ* este un sg. neutru refăcut din pl. *biţe* (Teaha, CLM, 320–323).

Bolborá (Pop.) „a bolborosi” (Var. *bolborăi, bolbura, bulbura* „a se agita, a face zgomot”) – Formaţie expresivă moştenită (probabil < lat. pop. **volbullāre/ *bolbulāre/ *bolbolare*, cf. lat. (*)*volvola* „*vârtej, *agitaţie” şi *bulla* „băşică de aer” etc. Pentru alternanţa *bo-*/*bu-* ~ *vo-*, cf. lat. *bulbus*/ *volvus* „bulb”. Cf. lat. *bullāre* „a clocoti, a bolborosi”; it. *bolla* „bulă de aer”; pg. *bolha* „bulbuc”. Cf. sp. *borbollar* „a fierbe în clocot, a face băşici”, pg. *borbulhar* „a face băşici, a bolborosi”, it. *barbugliare*/*borbugliare* „a bolborosi, a vorbi confuz”. Cf. *volburá/ volvorá*. Vezi CDDE, 785; REW, 1386, 1388. (P.B.)

BOLBOROSÍ (Var. *bolbolosi, bolborăsi, borborosi*) – Formaţie expresivă. Din **bolboros** „bulbuc”, „bâlbâit” + *-i*, cf. a **bolbora**. Cf. gr. *borborízō* „a gâlgâi”. Srb. *brbositi, brboriti* „a vorbi repezit”, rus. *balabolit'* „a vorbi fără şir” (DA; Ciorănescu, 986), ca şi alb. *belb*, *(i) belbër/ belbët* „bâlbâit, -ă” < lat. *balbus*, toate sunt formaţii expresive paralele, independente de *a bolborosi*. (P.B.)

BOŞORÓG – **Boş + [hod]orog** (prin traducerea şi substituirea glumeaţă a secvenţei *hod-* cu **boş-**, cf. germ. *Hode* „idem”). Pentru sensul „suferind de hernie”, „surpat” cf. *hodoronc* (onom.) „ceva care cade”. Sufixul *-orog* (cf. Pascu, SR, 215), izolat din *boşorog* şi *hodorog*, nu este acelaşi cu *-orog* din *ciontorog, şontorog* sau *cotoroage*, unde *-n-* din *ciontonog, şontonog* şi *cotonog* (cf. sl. *nog(a)* „picior”) a fost disimilat după *piciorog*, *picioroage.* (P.B.)

Bozgândí (Reg.) „a scotoci (căutând ceva)” – Din **a *zgândi** (variantă a verbului autohton nepăstrat **a *zgănda**, cf. alb. *gandoj*), cf. *a **zgândări*** „ a irita o rană”, dar şi „a răscoli, a răvăşi, a scormoni”; cu prefixul sl. *po-* > *bo-* sonorizat prin asimilare regresivă, cf. *boloboc*, ap. Puşcariu, LR, II, ed. 1994, 130. (P.B., cf. Boerescu, LR, 2003/4, 174.)

BRAD – Cuvânt autohton, cf. alb. **bredh.** Alb. *breth* (DEXI) este o formă dialectală mai recentă, irelevantă pentru etimologia românească. După Al. Graur, („Romania” LIII, 1927, 383; Byck – Graur, BL, I, 26) şi Gr. Brâncuş (VA, 44, cf. Çabej), cuvântul comun arhaic ar fi fost ***bradz**, ***braz** > v. alb. **bradh*, iar *brad* şi alb. *bredh* ar fi singulare refăcute mai târziu, după formele de plural. După V. Orel (AED, 34), alb. *bredh* şi r. *brad* < paleoalb. **brada*. Ambele soluţii sunt discutabile, astfel că alb. **bradh* este inutil ca termen de comparaţie. Vezi şi Walde-Pokorny, II, 131, 135; Pokorny, IEW, I, 110.

BULZ – Lat. pop. (pl.) ***bull(ī)di** (sg. ***bullīdus** < lat. *bulla*), cf. *bullātus* „umflat, rotund ca o bulă”, cf. lat. (pl.) *sol(ī)di > solzi* (Giuglea, CRR, 1983, 152)

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

Mențiunea „cuv. autoh., cf. alb. b u l **ë** z.” (DEXI, cf. Brâncuş, VA, 134) este nejustificată. Un cuvânt latin care ar fi intrat în română pe o ipotetică filieră albaneză nu poate fi numit autohton, traco-dac! Alb. *bulëz* „picătură, muguraş” (< alb. *bulë* „mugur, picătură, bulă, bulbuc” < lat. *bulla* şi *bulbus*) nu corespunde nici măcar din punct de vedere semantic. Dacă nu este admis un sg. refăcut din *bulzi* < lat. **bull(ĭ)di*, ar fi preferabilă mențiunea „Et. nec.”.

BÚRĂ[1] (Înv.: „furtună”; var. *burie*) – Din bg., srb. **bura** (var. – din sl. **burja**).

BÚRĂ[2] („ploaie măruntă, însoțită de ceață; chiciură”) – Cuvânt probabil autohton, cf. lituan. *búris/ būrỹs* „aversă, ploaie” (Pokorny, IEW, 98); leton. *buls, bula* „ceață înăbuşitoare, aer încărcat cu aburi, negură” (Pokorny, IEW, 162); alb. *borë* „zăpadă” (Orel, AED, 32). (P.B.)

BURDÚF (Var. înv. *burduh,* pl. *burduşi/-e* etc.) – Cf. ucr. ***burd****iug*, rus. ***burd****ják* „id.” (DA, SDEM, DEXI). Vezi şi bg. *tărb***uh** „burduhan, burtă”. Înrudirea cu alb. *burdhë* „sac (de pânză)” (Brâncuş, VA, 134) este mult mai puțin probabilă.

BURLÁN – Cf. cum. b u r-, b u r u l- „a (se) înfăşura, a (se) face sul” + suf. *-an*, cf. o l a n (Grønbech, KW, 68, 69) (P.B.) sau cum. **bur-* „țeavă” (cum. *burgu-* „trompetă”, cf. tc. *boru* „țeavă”) + *olan*, (Drimba, CE, 43; Suciu, CRT, 33–34, 222, 242; cf. Boerescu, LR, 2008/4, 438, 454). Vezi şi *burloi, urloi* etc.

BÚRTĂ – Etimologia necunoscută. Prin «cf. srb. *trba* [*trbuh* „burtă”]; v. *târban, bârdan*. (DEXI, după Scriban)» nu se rezolvă etimologia cuvântului *burtă*, chiar dacă am lua în considerare ipoteza lui G. Pascu (SR, 291): bg. *tărbuh* „burtă” > prin metateză **bărtuh* > *burduh, bârdâhan* şi *burtă/ bârtă* sau pe cea a lui A. Scriban (D, 209): metateză din srb. *trba* (lit. *trbuh*) „burtă” etc. Împrumutul reg. (Banat) *târban* „stomac (la vite)”, „burtă (la om)” < srb. *trba* constituie un argument împotriva originii sârbe a cuvântului *burtă*. Vezi, totuşi, relația semantică: srb. *burag* „burtă, burduhan, tobă de porc”, cf. srb. *bure* „butoi”. Cf. *burdihan,* ***burtic****an; bortă, borț* etc.

BUTÁŞ – Din magh. dial. *bútás* (Király, CL, 175; DEXI).

CÁPSĂ – Din ngr. **kápsa**, germ. **Kapsel**, cf. lat. c a p s a.

CASTÁNĂ – Din ngr. (pl.) **kástana**, devenit sg. (Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, 81–82).

CATIFEÁ – Din tc. (înv.) **katifa** (lit. *kadife*), cf. cum. q a t i f a, şi ngr. **katifés**.

CAZMÁ – Din cum. **qazma**, tc. **kazma**. Este mult mai răspândit în română decât în limbile balcanice: de ex., alb. *kazmë* are doar sensul de „târnăcop”. (P.B.)

CĂRĂBÁŞĂ (Reg. *(oaie)* ~, var. *carabaşă*) – Din cum. **qara baš**, cf. tc. **karabaş** „cap negru” (Boerescu, LR, 2008/4, 439).

CĂRĂBÚŞ – Probabil lat. **carabus** (< gr. *kárabos* „gândac, crab, cărăbuş”) > **cărabu* + suf. *-úş* (cf. Ciorănescu DER, 1445; DEXI). Pentru păstrarea lui *b* intervocalic, cf. *abur, aburca, scrob*[3] etc., cf. alb. *rrobull*, (gheg. înv.) *abull* etc.: *-b-* latin se păstrează în română şi albaneză precedat de *-a-* sau *-o-* şi

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

urmat de *-u-* latin posttonic. Pentru varianta *scărăbuş*, vezi Scriban: [cf.] lat. (< gr.) *scarabaeus* „coleopter etc.” Aceleiaşi teme, **carab-*, **cărab-*, îi aparţin *carabă* (adj.), *caraban, carabăţ, cărăbete*, cu variantele lor. (P.B.)

CĂŢĂRÁ (a se) – Cf. *acăţá*; cf. alb. *kacarroj*, *kacarrohem* „a (se) căţăra”, posibil împrumutat din română. (P.B.)

CĂÚŞ – Din **caúc** (v. Teaha, CLM, 105, 111, s.v. *cáuc*), modificat (în Muntenia şi Moldova) după cum. q o v u š, atestat sub forma *‘kouš’* „gol, găunos, scobit” (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 440, 455).

CÂRLÁN „miel, mia, ied, după înţărcat; berbec de un an; cal până la 2–3 ani” – Probabil din ***călan** „cal tânăr” (Candrea, NRR, I, 405, *ap*. Loşonţi, SSE, 30–33), suprapus cu un radical autohton: ***căr-** „pui, mânz, animal tânăr”, cf. alb. *kërr, kërriç* „măgăruş, măgar, cal (sur)” (cu *r* geminat expresiv – Çabej, SE, I, 214) < PAlb. **kara*, după opinia lui V. Orel (AED, 183): «identic cu skt. *khára-* „măgar”, av. *xarō* id., scit. **xara* id., osset. *xæræg* id. (aspirata surdă indo-iraniană părând să corespundă sunetului PAlb. **k-*)». Vezi arm. *korium* „pui de animal” (cf. Russu, ER, 293). Pentru sensul de „berbec tânăr” ar fi posibilă şi contaminarea cu **cârnar* < lat *carnalis* „pentru carne”, cf. sp. *carnero*, pg. *carneiro* „berbec” (cf. Giuglea, CRR, 245; Ciorănescu, 2028). (P.B.)

CÂRLÍG – Cuvânt autohton: rad. **căr-l-* + suf. *-ig*. Cf. alb. ***kërr**abë* „caţă, cârlig, clenci”, ***kërr**igë* „cârlig de ciorapi, igliţă etc.” (împrumut din română [?], cf. Capidan, DR, VII, 150), ***kërr**us* „a încovoia, a înclina”. Cf. gr. *kyrtós*, lat. *curvus* (Russu, ER, 294; Orel, AED, 184), v. sl. *krivŭ* „înclinat, arcuit” (Cihac, II, 43). Grupul *-rl-* (*r* sau *l* „despicat”, cf. Puşcariu, LR. II, 147, echivalentul lui *rr* albanez geminat expresiv) reprezintă o amplificare expresivă tipic autohtonă, cf. *ciocârlie*, *sfârleză*, *şopârlă* etc., extinsă analogic în *şorlic, dârlog, scăfârlie* etc. Vezi şi Graur, BL. IV, 97, 98; I.I. Russu, ER, 293. Menţiunea «cf. rus., pol. *karlik* [„pitic”]» din DEXI (după Scriban) nu este justificată semantic! (P.B.)

CHINDÍE (Var. *achindie*) – Din tc. **ikindi**, cf. cum. k i n d e, e k i n d ü (Densusianu, ILR, I, 243).

Chiorpeácă (Reg. „şindrilă etc.”) – Din reg. **ciorpec** „şindrilă”, influenţat probabil de cum. k ö r p e „piele/ blană de miel”, cf. tc. k ö r p e „proaspăt, fraged”, pornind de la sensul mai general de „învelitoare proaspătă” (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 440).

CHIRPÍCI (Var. *cherpici*) – Din cum. **kerpič**, tc. **kerpiç** (Grønbech, KW, 140); (Boerescu, LR, 2008/4, 440).

CHIŢCÁN – Formaţie expresivă. Din **chiţ**, influenţat probabil de (cf.) cum. **(syč)qan** „şoarece”, cf. a c h i ţ c ă i, cf. g u z g a n (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 440, 456).

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

CIOB – Din cum. **çöbü** „rămăşiţă din” (cf. Drimba, *Codex Comanicus*, 81[r].7g, 141, 289; Grønbech, KW, 76), contaminat cu un autohton **ciopu*, cf. alb. **copë** „bucată, ciob” (Boerescu, LR, 2001/3–4, 165–168; 2008/2, 119–126; 2008/4, 450, 454).

CIOCÂRLÍE – Amplificare expresivă din (*pasăre cu*) ***ciocălie** „moţ” (Loşonţi, SSE, 35–41), cuvânt autohton, cf. *cioacă*, „vârf”, *cioc*[5], *ciocoi* „moţ”; cf. alb. (pop.) **ç a k ë r l ó r e** „ciocârlie”. Cf. V. Kokona, *Fj. Sh.-Fr.*, 69. (P.B.).

CIOMP – Cuvânt probabil autohton, de origine expresivă, cu *-m-* epentetic. Cf. alb. **copë** „bucată”, cf. ven. (padov.) **zuòppo** (= it. *ceppo*) „trunchi de copac, buştean (Turato-Durante, VEV, 214, s.v. *sópa, zópa*; Ciorănescu, 2086); cf. *ciump* (P.B., cf. Boerescu, LR, 2001/3–4, 168–170; 2008/2, 118, nota 14).

CIOPÁTĂ (Var. *ciopartă*) – Cuvânt probabil autohton. Cf. alb. **copë** „bucată”; cf. **bucată**, (cf. *parte*). (Boerescu, LR, 2001/3–4, 170–172; 2008/2, 117–119.)

CIOPÂRŢÍ (Var. *ciopăţi*) – Din **ciopartă** (***ciopată***, modificat după *parte*), cf. alb. **copëtoj** „a tăia în bucăţi, a ciopârţi” (Boerescu, LR, 2001/3–4, 170–172; 2008/2, 119).

Cióplea (Alt nume pentru „dracul”) – Cf. *a ciopli*: „Să nu-ţi faci chip **cioplit**”; cf. *zdrelea* (P.B.). Vezi şi Bogrea, DR, II, 788.

CIOPLÍ – Cuvânt probabil autohton, de origine expresivă. Cf. alb. c o p (ë) l ó j „a tăia, a zdrobi”, cf. bg. č ò p l j a „a scobi, a zgândări, a scormoni, a împunge”. Srb. *čòpljiti* „a rupe cu putere” (sin.: *otčupaviti* < *čupav* „ciufulit”) este foarte rar întâlnit şi nepotrivit semantic: se referă de obicei la păr = „a smulge părul”, cf. *čopati* „a pişca”, respectiv *čupati* „a smulge” (cf. Skok, ER, I, 342–343). Pentru rădăcina expresivă **čop-*, cf. Walde–Pokorny, II, 559. Pentru suf. expr. *-li*, cf. Graur, BL, IV, 1936: 90–97 (P.B., cf. Boerescu, LR, 2001/3–4, 168; 2002/1–3, 38–39).

Ciorb – Din ***ciop** (cuvânt autohton = *ciob*) **+ hârb** (Boerescu, LR, 2001/3–4, 167; 2008/2, 126).

Ciublí – Din **ciublă**, după *a ciobi*. Cf. *ciob*, *cioblă* (Boerescu, LR, 2001/3–4, 168).

CIUCIULÉTE[2] – (adv.) Formaţie expresivă. Din onom. **ciu(r)-ciu(r!)** (cu *r* disimilat complet) „sunetul produs de o vână de apă căzătoare” + suf. *-(u)lete*. Cf. alb. (*i lagur*) **qull** „(ud) ciuciulete”, (*bëhem*) **qull/ xúrxull** „a se face, a fi făcut (ud) ciuciulete”; cf. *ciuroi*, *ciuruială*, *şuroi* (P.B., cf. Boerescu, LR, 2002/1–3, 40).

CIUGULÍ (Var. *ciuculi*, *cioculi*) – Formaţie onomatopeică, rad. comun cu albaneza (cf. Graur, BL, IV, p. 91, SDEM), cf. **cioc**, **piguli**; cf. alb. **çuk**, *çukis*, *çukit* „a ciuguli”, **quk** (idem). Pentru suf. *-uli*, v. şi alb. *gudulis* „a gâdila” (Boerescu, LR, 2002/1–3, 41–42).

CIUMP – **Ciomp**, influenţat de (cf.) bg. **čup** (şi *čupav*) „cu urechile retezate”, „cârn, ciut” (DA). Alb. *thumb*, comparat de obicei cu *ciump/ciomp*, are un

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

înțeles diametral opus: „ac, ghimpe, spin, vârf ascuțit, înțepătură” etc., iar *b* final este adăugat, cf. alb. *krimb* „vierme”, alb. *rremb* „ramură” < lat. *ramus*, alb. *shkëmb* „scăunel, bolovan, stâncă” < lat. *scamnum*, alb. *shkrumb* „scrum”, cu *-b* paragogic (P.B., cf. Boerescu, LR, 2001/3–4, 172–174).

CLARINÉT – Din it. **clarinetto**. Var. (înv. şi pop.) ***clarinetă***, din fr. *clarinette*, germ. *Klarinette*. Pl. ***clarinete***, cf. *clarinetă*; pl. ***clarineți***, cf. it. *clarinetti*. (P.B.).

COBÚZ – Din tc. (înv.) **kobuz** (lit. *kopuz*); cf cum. q o b u z.

CONTRABÁS – Din it. **contrabasso** (s. masc.), ***contrabbasso***, cu ortografia actuală, germ. **Kontrabass** (s. neutru). Nume venit pe filieră italiană şi germană. Din fr. *contrebasse* (f.), am fi avut în română forma **contrabasă*, cf. *clarinetă, terasă*. Pluralul uzual (**1.** şi **2.**) este *contrabaşi*. Pl. *contrabasuri* este simțit ca învechit, fiind folosit rar, doar în situația unor obiecte de inventar, în contrast cu pl. *contrabaşi* „(grup de) *instrumente* din orchestră, cf. *flauți, oboi, clarineți, fagoți, corni, tromboni, timpani* < it. (P.B.).

COT[2] adv. (Doar în locuțiunea adverbială *în* (reg. *din*) *cot* „în zadar, inutil”.) – Cuvânt autohton, cf. alb. *(më) kot* „idem”, cf. *cotor*. *Kot* este autohton în albaneză (Orel, AED, 193). Prepoziția ***în*** *(cot[2])*, cf. ar. ***n*** *(cot)* a fost înlocuită, datorită unei etimologii populare, cu ***din*** (*cot[1]* < lat. *cubitus*). Cf. *a-i arăta cuiva cotul* „a arăta că cererea cuiva este zadarnică, a refuza”. Expresia populară aparent echivocă şi ilogică *mă doare-n cot* „nu-mi pasă” ar putea fi mai bine înțeleasă dacă îl înlocuim pe *în cot[(2)]* cu „inutil” sau cu „ceea ce nu-mi trebuie” (v. *cotor* şi *descotorosi*). Ca replică la o observație sau la o jignire, fiind o afirmație cu determinant negativ, cf. sp. *eres un inútil*[2] „**nu** eşti bun de nimic”, *mă doare-n cot* înseamnă de fapt o negație: „**nu** mă doare ceea ce-mi spui, pentru că este ceva fără valoare, care se poate da la o parte şi care nu mă afectează”. (P.B.)

Cotofleánț (Pop. „șvab din Banat”) – Formație expresivă. Din **coto(r)** + **fleanț(ă)**, deformare din (cf.) germ. *Kartoffelpflanzer*, cu variante intermediare (Boerescu, LR, 2004/5–6, 262).

COTONÓG – Formație expresivă. Din **coto(r)** + sl. **nog(a)** „picior”, deformare din (cf.) ucr. *kutornogii*, *kuternoha*; cf. *cotofleanț* (v. mai sus). (Boerescu, LR, 2004/5–6, 262).

COTÓR – Lat. dun. ***cotulus** < **cotu*, cuvânt autohton, + suf. lat. *-ŭlus* („partea neutilizabilă sau necomestibilă din măr, varză, ceapă, porumb, viță de vie, snop de grâu etc.”); cf. ar. *n cot* şi dr. reg. *din cot* „în zadar, inutil”; cf. alb. (*më*) *kot* „în zadar”, (*i, e*) *kotë* „netrebuincios etc.”; cf. lat. *populus* > *popor*. Pentru derivate, altele decât cele ce urmează, vezi Loşonți, SSE, 48–53 (P.B., cf. Boerescu, LR, 2004/5–6, 256–264).

[2] Am preferat exemplul spaniol, pentru că echivalentul românesc *(eşti un) netrebnic* este polisemantic şi prin el nu se mai înțelege, în primul rând, că „nu eşti bun de nicio treabă”.

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

Cotoroáge (Reg.; var. *cotorígi*) „piftii” – Formaţie expresivă. Din **cotonoage** „picioare (de porc etc.)”, disimilat după (cf. reg.) *picioroage* „piftii”. Varianta (pl.) *cotorígi* presupune un sg. **cotorig* < srb. *kotrig*. Cf. *cotor* şi *(a se) cotorogi* (despre lapte) „a se prinde (brânzi) etc.”. V. şi CADE, 345. (P.B.).

COTOROÁNŢĂ – Formaţie expresivă. Din **cotor** + (babă **cl**)**oanţă** (Boerescu, LR, 2004/5–6, 262).

COTOROSÍ[1] (**a se**) (Var.: *cotorăsi, cotorisi, cuturisi* „a se debarasa de ceva inutil”, cf. MDA) – «Din [?!] (înv. reg.) **cortorosi** < (sau cf.) bg. (rar) *kurtulisvam* „fac scăpat” < tc. *kurtulmak* „a scăpa, a evada” (Cihac, II, 77; DA), prin disimilare completă (cf. Puşcariu, DR, VII, 116; LR II, 1994, p. 136). Ar. *cutursire* „a (se) debarasa” < bg. *kurtulisvam* (Papahagi, DDA, 426).»

Acestui punct de vedere aproape general acceptat îi opunem soluţia:

Din **cotoros** „care are multe cotoare (sau un cotor prea mare)” + *-i* (v. MDA, s. 1–5), cf. **cotorí/-î** (păstrat reg., în Transilvania) „a tunde vitele inutile, a tăia cotoarele viţei” → ***cotorosi*** „a înlătura cotoarele” etc.; cf. *bolborosi* etc. (v. Graur, BL, IV, 1936, 104–106). Cf. **ar**. *(mi) cutrusesc*, ***cutrusíre*** „a (se) tunde” şi *(mi) cutursesc*, ***cutursíre*** „a (se) debarasa” (Mihăileanu, Caciuperi). Ambele verbe aromâneşti, *cutrusíre* şi *cutursíre*, se explică prin sincopare diferită şi evoluţie semantică specializată din **cuturusíre*, formă normală, cu închiderea celor trei de *o* la *u*, ţinând seama că, în aromână, *cotor* nu s-a păstrat. În dacoromână, *cotor* a consolidat păstrarea vocalismului originar, existent încă din perioada românei comune. Variantele *cotorisi/ -ăsi* s-au născut în urma unei false analize: *cotor* + *-osi*, prin substituţie de sufix.

Varianta reg., în Muntenia şi Oltenia (înv. şi ieşită din uz), *cortorosi* a apărut prin contaminarea dintre *a cotorosi* şi bg. *kurtulisvam* „fac scăpat” + tc. *kurtulmak* „a scăpa, a evada”, cu *-r-* epentetic în prima silabă, împrumutat din tema balcanică *kurtul-*. Din contaminare a rezultat în special diversificarea semantică a variantei *cortorosi*.

Prefixul *des-* din varianta *descotorosi* a fost adăugat ca urmare a fenomenului de hipercaracterizare (cf. Puşcariu, 1943, 14, ap. Ficşinescu, Popescu-Marin, FCLR, II, 90), datorat conştientizării mişcărilor de „desfacere” şi de îndepărtare a cotoarelor, în raport cu păstrarea materialului imediat folosibil. (P.B. Modificare şi completare a ipotezei din: Boerescu, LR, 2004/5–6, 261).

COTREÁNŢĂ – Formaţie expresivă. Din **cot**(**or**) + **treanţă** sau (**zd**)**reanţă** (Boerescu, LR, 2003/1–3, 33; 2004/5–6, 262).

CREŢ – Etimologia necunoscută. Cf. SDEM, 210; Gr. Brâncuş, VA, 137; I.I. Russu, ER, 298–299; Çabej, SE, I, 181, 254.

Cuntí (**a se**) (Reg. „a se deprinde cu...; a fi dependent de...”) – Din vb. ***cuntii**[1] < lat. pop. ***contĭnīre** < cl. **continēre** (1.) „a lega, a ţine laolaltă”, încrucişat

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

fonetic cu lat. pop. ***contuīre** < lat. arh. *contuo*, *contuere*, cf. lat. cl. *contueor*, *contuērī*, ***contuitus** sum* „a privi atent, a observa, a cerceta”. Pentru evoluția **cuntuí* > **cuntií*, cf. *aduia* > *adia* (cf. DA; v. şi Ciorănescu, 79). (P.B.)

Cuntiimânt = *cunti[**nr**]imânt?* (*Psalt. Hurm.,* 12^{r}/19, Ps. **17. 18**) „certare, mustrare, pedeapsă”. (La Candrea, *Psalt. Sch.*, var., cf. *zăpretitul,* 23/v-24/r: 26, 6-8, **Ps. 17. 16**; şi Densusianu ILR, II, 211: *cunti**r**imânt* [!] „contenire, oprire”; Scriban: *cunti**nă**mânt* [?]) – ***Cuntii^{2}** (= *cuntinri*) + suf. *-mânt*. Verbul neatestat *a *cuntii*^{2} < *a cunti[nr]i* (mai curând cu disimilarea lui *r* nazal, decât cu omisiunea lui, ca greşeală de copiere) „a cerceta atent, a face observații etc.” < lat. pop. ***contĭnīre$^{(2)}$** (cu *-n[r]-* disimilat complet) „a opri, a interzice” → „a certa, a mustra, a pedepsi”, probabil influențat semantic şi de lat. pop. ***contuīre** < lat. arh. *contuere*, cf. lat. cl. *contuērī*, *contuitus sum* „a privi atent, a observa, a cerceta”. Pentru evoluția **cuntuí* > **cuntií*, cf. *aduia* > *adia* (DA; Ciorănescu, 79). Cuvânt cu o singură atestare, amintit în DA, dar neînregistrat în MDA. Traducere a slav. запрѣщéніе „oprire”. (P.B.)

Cuntinrí (Var. înv. nord-vestică, cu rotacism [*r* nazal] a lui *cunteni* [v. Coresi, P, 1577], din *Psalt. Hurm.,* 5^{v}/4-5, Ps. **9. 6**; 57^{r}/1, Ps. **67. 31**; 86^{r}/20-21, Ps. **103. 7**; 90^{v}/1-2, Ps. **105. 9**; 94^{r}/3-4, Ps. **106. 29**; 102^{v}/25, Ps. **118. 21:** „a certa, a mustra, a pedepsi”, *„a privi încruntat/ mustrător”) – V. infra: **cuntiri**. Cf. *cuntina, cunteni*, *conteni*. (P.B.)

Cuntinrít s.n. (*Psalt. Hurm.,* 69^{r}/6, Ps. **79. 17**. „certare, îngrozire, **încruntare**, oprire, zepretit” – V. **cutinri**.

Cuntirí (Var. înv. nordică, cu rotacism, a lui *cunteni/ conteni: Psalt. Sch.,* 11/r-v: 12, 5, **Ps. 9. 6**; şi 198/v, 252, 5-6, **Ps. 118. 21**: : *cuntirit-ai neamurile/ trufaşii*; etc. „a înceta, a opri” (cf. *a zăpreti* „a opri”, cf. slav. прѣщати, ѕапрѣтити, оставити, оуставити „a opri etc.”, Candrea, *Psalt. Sch.*, II, Index)

– Lat. pop. ***contĭnīre$^{(2)}$** „a opri, a interzice, a certa”, cf. lat. cl. *continēre* (2.) „a reține, opri”, probabil influențat semantic şi de lat. pop. ***contuīre**, cf. lat. arh. contuere, cf. cl. *contuērī*, *contuitus sum* „a privi atent, a observa, a cerceta”. Vezi şi *a **cuntina*** (cu schimbare de conjugare). Altă ipoteză: lat. pop. **cunctināre*, S. Puşcariu, DR, I, 226–230. (Candrea, *Psalt. Sch.*, II, Index. s.v.; Densusianu, ILR, II, Index, 398; P.B.)

CÚTĂ – Etimologia necunoscută. CADE; SDEM; Nestorescu, CE, 49–50; Scriban; Ciorănescu, 2735. Bg. *kăt* (DEXI, cu cf.): „unghi, colț”, bg. *skut*: „poală” – ambele nepotrivite. (P.B.)

DESFĂTÁ (a se) – Lat. ***disfētāre** „(a se) curăți de mirosuri urâte → „a resimți plăcerea de a fi curat, bine mirositor” → (p. ext.) „a-şi bucura simțurile” < *dis + foetēre (fētēre)* „a puți, a mirosi urât”, cu schimbarea conjugării după **dis-*

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

fĕdāre „a înfrumuseța” şi cu sensul contrar, prin prefixare. (O baie bună a fost întotdeauna o „des-fătare”, mai ales în termele antice, instituții de şoc ale civilizației romane în Dacia Traiană!) Cf. *Drepții... se vor duce... întru* ***desfătare*** *şi* ***dezmierdăciune*** *neîncetată* [cu păstrarea implicită a sensului etimologic de „***curățîe*** a *sufletului* şi a *trupului*”] (a. 1643); *Unii să să dezmiarde şi să să dezvăteadze* [*-f-* > *-v-*, cf. *svat*, *svânt*, v. Densusianu, ILR, II, 86] (Varlaam, C, 74), ambele verbe fiind moştenite din latină. (Ciorănescu, 2888; Sala, ACR, II, 2006, 129; cf. Şăineanu, DU; SDEM; DEXI.) Soluția din DLR: «Pref. *des-* + **fată**» (inițial: „a dezvirgina”!) este expresia unei irezistibile etimologii populare involuntare, care ilustrează o veche evoluție a mentalităților, dinspre promisiunile raiului creştin spre cele ale paradisului musulman. La nivel strict lingvistic, mai rarele verbe compuse cu *des-* + subst.: *descăpățâna, desfiera, desfira, destrăma, dezbârna, dezgărdina, dezghioca, dezlăța, dezlâna*, **toate** implică acțiunea concretă de a „desface” un obiect dintr-o structură mai complexă, iar *desfeciori*[2]*, desfeti, desholtei* – „despărțirea”, la fel de concretă, de o anumită stare (cf. sp. *despedirse de soltero* „a se desholtei”). Sensul figurat de „a se desfăta” nu poate fi derivat din *des- + făt*, cf. sp. *deshijar* „a înțărca, a separa puii” sau din *des- + a (se) (*în)făta*, un nonsens, şi nici din *des- + fată (fată mare!)*, având în vedere că verbul *a* ***se*** *desfăta* este, în mod normal, **reflexiv**! Cei care susțin soluția *des + fată* ar trebui să se gândească mai bine cum s-ar putea împăca (etimologic!) un *holtei* care *se des-holteieşte* cu o *fată* care **se** **des-fată* (ea, pe ea însăşi!). Asemănările formale dintre derivate, cf. *fătăciune*, *desfătăciune*, se datorează semiomonimiei îndelungate dintre lat. *fētāre* „a făta” şi **dis-fētēre* „a (se) desfăta”, după trecerea celui din urmă la conjugarea I, după **dis-fēdāre*. (P.B.)

Desfăidá (Înv. „a înfrumuseța, a împodobi, a fi atrăgător”) – Lat. ****dis-fēdāre*** „a înfrumuseța, a împodobi” (şi, prin contopire totală cu lat. **dis-fētāre*: „a bucura simțurile, a desfăta”) < *foedāre* „a face respingător, a desfigura, a mânji, a sluți”, sensul contrar fiind determinat de prefixul lat. *dis-*. (Sunetul *-i-* este secundar, oltenesc.) În citatul „*sufletu îl [i-l?] desfăidau*” [= *bucurau*] (DLR, I/4, 626, s.v. *desfăta*), *a desfăida* a preluat şi înțelesul lui *a desfăta*. În schimb, *a desfăta* a împrumutat forma tranzitivă şi, parțial, semnificația paronimului *a desfăida* (v. *desfăta:* s. înv. II.), în citatul: *Mihai-Vodă o au mărit* [biserica] *şi o au desfătat precum se vede* [*desfătat = desfăidat*], unde *desfăidarea* „**înfrumusețarea**” poate proveni şi din *des-fătarea* „**curățarea**” frescelor zugrăvite pe pereți, între cele două verbe de origine latină intervenind o permanentă încrucişare formală şi semantică. Sensul II, „a mări, a extinde” (?!) nu este ilustrat nicăieri în DLR, s.v. *desfăta*/ *desfăida*. (P.B.)

Desfăidát – V. **desfătat**.

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

DESFĂTÁT (Var. *desvătat:* „**plăcut (simțurilor), agreabil, atrăgător, încântător, împodobit, înfrumusețat, atractiv, dorit, râvnit;** (p. ext.:) **dăruit cu toate calitățile, bogat**” – V. **desfăta**, cu sensurile (cf.) lat. **disfēdāre*, contrarul verbului *foedāre* „a face respingător, a mânji, a desfigura, a sluți”. Dosoftei: «*Besearică mare şi* ***desfătată***» [„curată, îngrijită, înfrumusețată, plăcută la vedere”] (v. şi G. Mihăilă, SLIL, 1973, 91: „biserică mare şi lărgită [?!!]”); Simion Dascălul: «*locuri* ***desfătate****... cu ape curătoare*» [„plăcute, atrăgătoare, încântătoare”] etc. Sensurile „larg”, „mare”, „deschis”, „întins” atribuite în DLR adjectivului *desfătat* nu rezultă câtuşi de puțin din contextele citatelor ilustrative. (P.B.)

Desfeciorí[2] – Pref. *des* + (înv.) **feciori** „a trăi ca fecioară”, cf. *feti ~ desfeti*. (P.B.)

DEZMIERDÁ – Lat. ***dĭsmĕrdāre**. [Lat. **dĭs-maer(ĭ)dāre* < **dĭs* + *maer(ĭ)dus* „trist, abătut”, propus în DEXI, este oarecum potrivit ca semantism, dar e dezavantajat de lat. *-ae-* > *-ē-* > dr. *ę* (nediftongat) şi nu *ę* (diftongat *i̯e*). Ar putea fi utilizat ca factor de influență în tranziția semantică de la **dĭsmĕrdāre* la *a dezmierda*, dacă vor fi aduse şi alte dovezi ale existenței sale în latina populară. (P.B.)]

DUŞMAN – Din tc. **düşman**. Probabilitatea ca *duşman* să provină şi din cum. *tüšman*/ *düšman* este redusă. Formele cu *t* inițial, mult mai frecvente, sunt specific cumane (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 441, 455).

Fáce vórbă (Înv. „a vorbi, a ține o cuvântare”) – Cf. lat. **verba facere**; cf. *vorbă*. Vezi: *au făcut vorbă cătră craiul* (M. Costin, O, 284), cf. *verba facere apud regem* (Cornelius Nepos, sec. I a. Chr.); *vom să facem vorbă* (*Îndereptarea legii*, 1652, ed. 1912, p. 29.). Deşi cei doi autori cunoşteau latina, e puțin probabil că *a face vorbă* ar putea fi un decalc neologic! (Boerescu, LR, 2005/5–6, 139).

Ferí[1] (Înv., cf. DA, sensurile 1–3) – Lat. pop. ***fērīre** < lat. cl. *fēriae* „sărbători”, cf.lat. *fēriārī* „a fi în sărbătoare, a fi în repaus” (DA), eventual contaminat (cf. DA, sensul 3) cu lat. **fĕrīre** „a ține, a respecta”, cf. Cicero, *De Fato*, 16 (Ciorănescu, 3328); cf. *foedus ferire* „a încheia o alianță”.

FERÍ[2] (Cf. DA, sensurile 4–25) – Lat. pop. ***aufĕrīre** (cl. *auferre*)**,** lat. *ĕ* > *ē*, după **fērīre* (*feri*[1]) „a îndepărta/ a duce departe (de ceva), a se trage de o parte, a se da în lături” > r. com. **aferire*, cf. ar. *afirire*, cu afereza lui *a-* în dacoromână (cf. *a răbda* etc.) şi regularizat după *a pieri* etc. (Giuglea, CRR, 258, cf. DR, IV (1926), 1554; I.-A. Candrea, GS, III, 1928, 424; REW[3], 9642). Comparația cu adv. magh. *félre* „la o parte” (DEXI, cf. DA) este neavenită. (P.B.)

FLÁCĂRĂ – Lat. pop. (expr.) ***flaccula**, cf. lat. *facŭla* „torță mică”, cf. alb. *flakë* „flacără” (Puşcariu, EW, 620; P.B., cf. Boerescu, LR, 2000/2, 193–196).

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE NEUZUALE

Alessio, STC	= Giovanni Alessio, *Saggio di toponomastica calabrese*, Firenze, 1939.
Battaglia, GDLI	= Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana,* Vol I–XXI, Torino, UTET, [1961]–2002.
Brâncuş, *Concordanţe*	= Grigore Brâncuş, *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, Bibliotheca Thracologica XXX, Bucureşti, M.E.N., Institutul Român de Tracologie, 1999.
Çabej, InILA	= Eqrem Çabej, *Introducere în istoria limbii albaneze.* Traducere din albaneză: Adriana Ionescu. *Prefaţă, note, bibliografie:* C. Poghirc. Editura Universităţii din Bucureşti, 1997.
Çabej, SE, I	= Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I. *Hyrje*. Tiranë, Akademia e Shkencave, Instituti i Gjuhësisë, 1982 (t. II: *A-B*, 1976; t. III: *C-D*, 1987).
Cortelazzo–Marcato, DIDE	= Manlio Cortelazzo, Carla Marcato, *I dialetti italiani. Dizionario etimologico,* Torino, UTET, 1998.
DEHF	= J. Dubois, H. Mitterand, A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français*, Larousse [1994].
DEXI	= Dr. Eugenia Dima (coordonator ştiinţific), *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române*, [Chişinău], Ed. Arc & Gunivas, 2007.
DIVR	= D. M. Pippidi (cond.), *Dicţionar de istorie veche a României (Paleolitic – sec. X)*, Bucureşti, EŞE, 1976.
Grønbech, KW	= K. Grønbech, Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus, Kopenhagen, Einar Munsgaard, 1942.
Iordan, 1920	= Iorgu Iordan, *Diftongarea lui **e** şi **o** accentuaţi în poziţiile **ă**, **e***., Iaşi, „Viaţa romînească" S.A., 1920.
Kokona, *Fj.Sh.-Fr.*	= Vedat Kokona, *Fjalor shqip – frengjisht*, Tiranë, 1977.
Orel, AED	= Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Bril, Leiden - Boston - Köln, 1998.
Puşcariu, 1943	= Sextil Puşcariu, *Das rumänische Präfix **des-*** (extras din „Zeitschrift für romanische Philologie", 63, 1943, 1–23).
Sala, ACR	= Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, Bucureşti, UE, 2005; vol II, 2006.
Topciu – Melonashi	= Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicţionar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iaşi], Polirom, 2003.
Turato-Durante, VEV	= G.F. Turato, D. Durante, *Vocabolario etimologico veneto italiano*, Padova, La Galiverna, 1978.

PROPOSALS AND ARGUMENTS FOR REVISING SOME ETYMOLOGIES FROM DEX / DLR / DEXI

(Abstract)

The author presents in this article around 120 original etymologies, proposed in order to be included in the new issue of the Romanian Explanatory Dictionary (DEX), or in a new issue of the Academic Dictionary of the Romanian Language (DLR). It is mainly the abstract of the author's already published studies on Romanian etymologies, at the same time being added a large number of new etymologic solutions, shortly explained.

Cuvinte-cheie: etimologii; cuvinte latine (moştenite), cuvinte dacice/ autohtone, formaţii expresive; împrumuturi slave, maghiare, cumane; contaminare, etimologie populară; DLR, DEX.

Key words: etymologies; Latin (inherited) words, Dacian/ autochthonous words, expressive/ mimetic words; Slavic, Hungarian, Comanian loans; contamination, folk-etymology; DLR, DEX.

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10

BDD-A619 © 2009 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:28 UTC)